

Məmməd Aslan orijinal yaradıcılığı ilə seçilən, xüsusi üslub gözəlliyinə malik olan, qələmə aldığı mövzuları dərin ümumiləşdirmələr apararaq yolu ilə özünəməxsus bir şəkildə poetikləşdirməyi bacaran şairlərimizdən. Onun poeziyası yüksək vətənpərvərliyi, emosionallığı, təbiiliyi, dərin humanizimlə yanaşı mənəvi - əxlaqi dəyərlərin kamilliyindən xəbər verən poeziyadır. Biz onun şeirlərini oxuduqca gözlerimiz önündə həssas qəlbi, geniş ürəkli, xeyirxah niyyətli, həmişə öz xalqının, vətəninin gələcəyini düşünən parlaq istedadla malik vətəndaş – şairin ürək çirpintilərini yaxından duyub hiss edirik. Bu ustad sənətkarın böyüklüyünün sirri ondadır ki, o xeyirxah, təmiz ideallarla təkcə özü yaşamır, oxucunu da bu hisslərlə yaşamağa sövq edir, mənəvi cəhətdən onu yüksəldir və ona tərbiyəvi – estetik təsir göstərir. Şair eyni zamanda öz həyat təcrübəsinə arxalanaraq duyub hiss etdiyi hadisələri bədii sözün qüdrətilə müxtəlif poetik formalarda obrazlı şəkildə əyaniləşdirməyi bacarır. Onun poeziyasındakı poetik fikir, obrazlar silsiləsi, həyat həqiqətlərinin real şəkildə bədii təsviri, dilin axıcılığı, səlistliyi, xalq yaradıcılığından səmərəli bəhrələnməsi şairin poeziyasının bütövlüyündən xəbər verir.

Müəllifin qələmə aldığı mövzuların poetik imkanları o qədər genişdir ki, burada Vətənə olan sonsuz məhəbbət hissi, vətənpərvərlik duyğusu, Qarabağ nisgili, təbiətin füsunkar gözəlliklərinin bədii təsviri onun poeziyasının ana xəttini təşkil edir.

Şairin yaradıcılığında Vətən məhəbbəti xüsusi yer tutur. Onun şeirlərində doğma yurdumuzun əfsanəvi gözəlliklərinə, tükənməz təbii sərvətlərinin təsvirinə həsr olunmuş poetik nümunələr həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət etibarlı ilə daha çox üstünlük təşkil edir. Bu isə şairin poeziyasının nikbinliyini daha da artırır, onu ülviləşdirir. Müəllifin yaradıcılığında Vətən məhəbbəti o qədər güclüdür ki, şair bu gözəllikləri vəsv etməkdən doymur, onun mənalarla dolu sirlə və sehrlə aləmini önə çəkməklə oxucunu dərinləndirir. Vətənin müqəddəsliyini poetikləşdirən şair ona ictimai – siyasi məzmun verməklə onu aydın məfkürəyə, ideala çevirməyi bacarır:

Quş yuvaya möhtac,
İnsan da evə,
Millətin yuvası,
Ocağı Vətən.
Evlər birer təpə,
Vətən də zirvə!
Millətin qazancı,
Üz ağ Vətən!..

(“Müqəddəs yuva”).

Vətənin müqəddəsliyi təkcə bununla ölçülmür, o həm də şair ömrünün davamıdır, onun keçmişi, bu günü və gələcəyidir.

Qəlbi Vətən eşqilə döyünən, onun gözəlliklərini konkret bədii lövhələrdə, həqiqi sənət müstəvisində əks etdirən şair doğma yurdumuzu yadda qalan bədii vasitələrlə poetikləşdirərək ona dərin ictimai – fəlsəfi məna verməyi bacarır:

Kövrələm biz, “Vətən!” – deyər öten biz,
Vətən mənəm, Vətən sənəm, Vətən biz!
Vətənsizlər necə dözür Vətənsiz?!
Tənha ağac çökər düzdə, Şəkərim.

(“Qaragöldə görüş”).

Bütünlüklə Xalq və Vətən anlayışı onun poeziyasının əsas qayəsini təşkil edir. Onları bir – birindən ayrı təsəvvür etmək belə, mümkün deyildir. Çünki bu poeziya eyni bir vəhdətdən – saflıqdan, təmizlikdən, paklıqdan, nikbinlikdən yoğrulmuş bir poeziyadır. Xalqa və Vətənə olan bağlılıq bu vətənpərvər şairin poeziyasının özəmətindən, qüdrətindən, bütövlüyündən, ülviyyətindən xəbər verir:

Səninkidir ömrüm, Vətən,
Kimin ömrü özünüdür?!

Məndən xoş bir söz eşitsən,
Öz səsidir, öz ünüdür.

(“Vətən ömrü”).

Ustad sənətkarın poeziyasında Vətən həsrəti, vətənpərvərlik hissi demək olar ki, onun bütün şeirlərinin ruhuna hopmuşdur. Qəlbi Vətən eşqilə döyünən, onun duyğu və düşüncələrini tarıma çəkən, işğal olunmuş torpaqlarımızın azad olunacağı günü böyük ümidlərlə gözlə-

Vəliyulla NOVUZ

SƏNİNKİDİR ÖMRÜM, VƏTƏN

Vətənpərvərlik hissilə yoğrulmuş dağ vüqarlı, bənövşə ətirli poeziya

yən şair ürəyində qubar bağlamış bu nisgilin ağrı – acılarını, yanan qəlbini ovutmaq üçün odlı göz yaşları ilə qələmə alaraq onu bəşəri səviyyəyə qaldıra bilmişdir:

Qəbrimə Kəlbəcər torpağı tökün,
Dəli dağ gül açsın başımın altı.
Onu sürmə kimi gözümə çəkin,
Gorum nurla dolsun daşımın altı.

(“Kəlbəcər nisgili”).

Şair nədən yazırsa yazsın, düşməni tapdağı altında inləyən əsir düşmüş torpaqlarımızı yaddan çıxarmır. O öz xalqının, millətinin əzmkarlığını daha da artırmaqla onları düşməne qarşı mübarizəyə və qələbəyə çağırır. Biz bunun bariz nümunəsini “Vətən və biz”, “Qalx ayağa, igidim”, “Murovun başı dumanlı”, “İtirdiyimiz cənnət”, “Yurd itirən, bəy olmaz”, “Haydı, Qoç Koroğlu”, və s. şeirlərində daha aydın şəkildə görə bilirlik:

Əjdaha kamana çəkməmiş səni,
Qurtar əsarətdən, qurtar Vətəni!
Gətir xəyalına ötüb - keçəni,
Haydı Qoç Koroğlum, ər savaşıma!
Qopart qiyaməti düşməni başına!

(“Haydı, Qoç Koroğlu”).

Vətəni bütün varlığı ilə dərin məhəbbətlə sevən bu vətənpərvər şair özünü vətəndən ayrı təsəvvür etmə, onun kədərini, qəmmini və qüssəsini öz dərnləri hesab edir. Düşməni qəzb və nifrət hissilə qamçılayan şair “Vətən və biz” şeirində “Uyusan, qürbətəm, qalsan Vətənəm” desə də, o öz xalqını “düşməndən haqq-hesab sormağı” tələb edir, igid oğullarımızı “qızmış pələng kim döyüşlərə atıl”mağa səsləyir:

Axan qanıma bax, kəsilən başa...
Qızmış pələng kimi atıl savaşa!
Ölsən, şərəflə öl, qalsan, ər yaşa!
Göstər sərtliyini polad qatından!
Sıyr qeyrətini qılınctək qıندان!

(“Vətən və biz”).

İndi Vətən elə igid oğullar istəyir ki, onlar “dünya üzərinə sancılan bayraqa çevrilib”, “Koroğlunun şimşək atından enməsinlər”, əsir düşmüş torpaqlarımızı düşməndən azad edib geri qayıtınlar:

Sən belə deyildin, bir dön özünə!
Sancıl bayraq kimi dünya üzünə!
Səpilsin çiçəklər, güllər izinə!

Enmə Koroğlunun Şimşək atından!
Sıyr qeyrətini qılınctək qıندان!

(“Vətən və biz”).

Vətən təəssüfkeşliyi, Vətən qeyrəti, doğma yurda bağlılıq bütün varlığı ilə bu vətənpərvər şairin qanına, canına, iliyinə hoparaq ərənleri “ağrını, acını bir tərəfə atıb”, “Vətən qovğasına alnıcaq get” məyə, “düşmənin başında ildırım kimi çaxmağa” çağırır:

Vətən qovğasına alnıcaq get!
Dağ demə, daş demə, çığnala çıx get!
Düşmənin başına ildırım çax get!
Qoy çıxsın oğullar papaq altından!
Sıyr qeyrətini qılınctək qıندان!..

(“Vətən və biz”).

Əsl vətəndaşlıq yangısıyla qələmə alınmış bu çığır, çağırış və haray nidəsi kimi səslənən bu poetik nümunədə böyük sənətkarın mənəvi iztirablari, dərin sarsıntıları, könül dünyası bütün təfərrüatı ilə əks olunmuşdur. Öz varlığı, torpaqlarımızın bütövlüyü uğrunda mübarizə aparən, ölüm – qalım savaşına girişmiş bir xalq üçün azadlıqdan müqəddəs nə ola bilər? Belə bir xalqın azadlığını əlindən alsalar belə, onun Vətən eşqilə döyünən ürəyini kimsə köksündən qoparıb ata bilməz:

İnsan hüriyyəyə bürünə keşkə!
Yol tapa bu yoxun yerinə keşkə!
Bizə də bir dəfə görünə keşkə -

Qismət olan quşa, qurda Azadlıq...
Harda ədalət var – orda Azadlıq!..

(“Azadlıq”).

Məmməd Aslan tufanlara sinə görə, başı buludlara dəyən dağların özəmətini, zirvələrin vüqarını mücərrəd şəkildə deyil, insanın mənəvi gözəlliyi mövqeyindən çıxış edərək onu ülviləşdirməyi bacarır və onun insanla vəhdətdə bədii təsvirini verir. Çünki təbiəti insandan ayrı təsəvvür etmək mümkün deyildir. Təbiəti dərinləndirən duyub dərk edən şairin daxili aləmi, mənəviyyəti həmişə rəngarəng və zəngindir. Şairin poeziyası hər zaman ictimai məna və düşüncələrdən xəbər verməklə yanaşı onun daxili aləmini də önə çəkmiş olur:

Xilqətin əlindən bərlə – bəzəkli
Nə gözəl görünür o sıra dağlar!
Alçaq sinələri əlvən çiçəklə,
Hündür zirvələri sırsıra dağlar.
Gün vurdurca çalmasını əridir,
Şeh deyil, üzündə həya tərdir!
Buludlar dolanan kəmə yeridir,
Qüdrətdən dikəlib gör hara dağlar!..

(“Kaş, belə qovuşa”).

Dağlar mövzusu şairin poeziyasında hər zaman qırmızı bir xətlə keçir. Çünki dağlar hər zaman öz vüqarıyla könülləri fəth edə bilmişdi. Əgər şair “O dağların nəfəsi gül” şeirində doğma yurdumuzun bir parçası olan Zaqatala “dağlarının tülə bürünmüş sıx ormanlarını”, onun “yeri, yurdu, havası gül” olan “torpağını” yaddan qalan yığcam misralarla önə çəkirsə, “Dəlidağın qış yuxusu” şeirində isə bu dağın “ağ qumaşa büründüyündən” söhbət açır:

Yumub tökül göydən yerə ağ qumaş,
Dəlidağın qışına bax, qışına.
Bəyaz əba qurşanıbdı başbaşa,
Buz bağlamış başına bax, başına

(“Dəlidağın qış yuxusu”).

M.Asanının poeziyasında torpaq, bulud, qərənfil, bənövşə, duman, zirvə kimi təbii peyzajlarla zəngindir. Onlar mənəviyyəti cilalamaqla yanaşı, həm də ucalıq və məğrurluq ifadə edən rəmzi çalarlar kəsb edir. Onun lirikasında ilk dəfə olaraq dağlar dil açıb danışıq:

Yamacı çağırdım, dağı səslədim,
Cavab gələr deyər ümid bəslədim.

Bir coşub – çağlayan nəğmə istədim,
Kəklilər çıxmadı sözümdən mənim.

(“Çiçək dənizi”).

Şair dağların gözəlliyini poetik rəsm etməkdən doymur. O, “Kəpəz” şeirində dağların “zirvəsində qıy vuran qızılquş, laçın” kimi quşlardan söhbət açırsa, “Göygölü Kəpəzin tacı” adlandırmaqla “Kəpəzin möhtəşəm görünən heykəli” ilə fəxr edir:

Maralgölün sənin, Göygölün sənin
Bir cüt tər çiçəyin, tərgülün sənin!
Sənin göz bəbəyin, sevgilin sənin,
Hər biri sevdalı, bir gəlin Kəpəz!..

(“Kəpəz”).

“Ağrı dağı ilə görüş” şeirində isə şair Dəli dağı kədərli görmək istəmir, onun “nədən bu ağrılara” düşər olduğunu soruşur. Əgər bu, dağın zirvəsi “sisdən”, dumandan ayrılırsa, şair onu “bağrına basmağa” hazır olduğunu söyləyir. Ancaq yay gününün qızmar çağında belə onun əlçatmaz ucalığı hələ də “boranlı qışı” xatırladır. Dərin həyəcan hissi keçirən şair bu dağı “ömrü boyu sinəsi dağlı, bağı qan görüb”:

Bu yay günü nə borandı başında?!
Yayda busan...aləm donar qışında.
Bir xoş günün heç olubmu yaşında?!
Ömrün boyu sinə dağlı, bağı qan.

(“Ağrı dağı ilə görüş”).

Müəllifi daha çox Ağrı dağının çəkdiyi dözülməz əzablar dərinləndirən düşün-

dürüb narahat edir. Dağların sinəsində qar suyunun açdığı dərin “yarğanlar” bəlkə onun “göz yaşının izidir?” Əgər bu, doğrudan da, “göz yaşının izidir”sə, “dağ olanın dözümlü dağ olmalıdır”. Şair bu “dağa baxanda”, özünü onun yerində hiss edir və bu “dərdi böyük müsibət” hesab edir:

O yarğanlar göz yaşının izimi?!
Dağ olanın dağ olmalı dözümlü!
Sənə baxdım, bir dağ gördüm özümü,
Sənin dərdin müsibətdir doğrudan.

Taleyin amansız gərşinə bir bax!
Havanın açılacağına böyük ümidlər bəsləyən sənətkar hələ də bu acı “rüzgarın” haray qopararaq “qar tökdüyünə” inanmaq belə istəmir. Amma Ağrı dağı hələ də “hıçqıraraq hönkür – hönkür ağlayır”. Görəsən, onu bu qədər kədərələndirən, məyus edən, nədir?! – deyər sual edir:

Rüzgarında qar görürkür hələ də
Qaş – qabağın yumub – tökül hələ də,
Hıçqırırsan hönkür – hönkür hələ də,
Ağrı dağı, nədir səni ağrıdan?!

(“Ağrı dağı ilə görüş”).

Vətəndaşlıq lirikasının inkişafında, vətənpərvərlik hislərinin qüvvətlənməsində, təbiət gözəlliklərinin bədii vasitələrlə tərənnumu əsas yerlərdən birini tutur. Vətənimizin dağları, meşələri, çayları, gölləri, buz bulaqları, güllü – çiçəklili yaylaqları, gözəl mənzərələri şair misralarının bəzəyinə çevrilir. Bu şeirləri oxucuya poetik bir dildə çatdırmaq şairdən böyük məharət tələb edir. Məhz buna görə də, müəllifin qələmə aldığı şeirlər hər şeydən öncə, öz yadda qalan orijinallığı ilə diqqət çəkir:

Qoy mən inildəyim, sən doluxsanma,
Şax tut qamətini, bir zərrə sınıma,
Ömrü əbədi bil, öteri sanma,
Hörmətin dağlardan uca, qərənfil!

(“Qərənfil”).

Şairin şeirlərinin estetik amalı, qayəsi ən çox təbiət təsvirləri ilə insan düşüncələrinin vəhdətində, poetik hislərin sənimiyyətində təzahür edir. Bu şeirlərin bədii dəyərini şairin qələmə aldığı mövzuların təbiiliyində və saflığında axtarmaq lazımdır.

(Davamı 16-cı səhifədə)

(Əvvəli 9-cu səhifədə)

Şair yazın ilk gəlişi ilə ana təbiətin oyanmasını bütün çalarları ilə təsvir edərək, bənövşəni sanki insaniləşdirir, insanla təbiət arasından davamlı ünsiyyətin olduğunu önə çəkərək onu mənalandırır:

Dodaq büzmə, amandı,
Sənsiz hava yavandı.
Kol dibi qərİbsəyib,
Açılmalı zamandı:
Açıl, bənövşəm açıl!

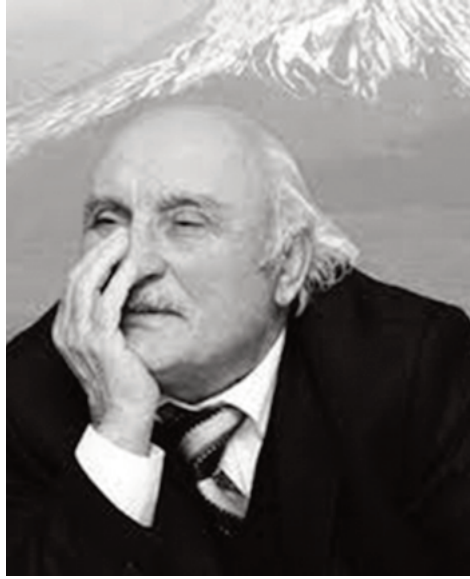
(“Açıl, bənövşəm açıl”.)

Şairin poeziyasında ürəkləri rıqqətə gətirən dərin bir hiss və duyğu var, poetik bənövşə də, dağ da, meşə də öz gücünü bu poeziyanın qüdrətindən alaraq, yurdumuzun hər qarış torpağını gülüstana çevirir. Öz budağını suya salan salxım söyüd də (“Söyüdü dibində”), məğrur görkəmilə buludlara meydan oxuyan Xan çinar da (“Hara belə, Xan çinarım”), zirvəsi ağ örpəyə bürünmüş göz oxşayan vüqarlı dağlar da (“Kaş belə qovuşaq”) şeirlərində

Niyə kırımısən, sözlü bənövşə,
Nə olar, dil açıb desən: Xoş gördük?!

(“Baharla söhbət”).

Səmimilik və şəffaflıq, təbiillik və əyanilik, saflıq və təmizlik - bu poetik düşüncələri Vətənimizə bağlılığın təzahürünə çevirir. Elə buna görə də tə-

“SƏNİNKİDİR ÖMRÜM, VƏTƏN”

Vətən nəğməsinin ən şirin nəqarət kimi səslənir. O bütünlükdə doğma Azərbaycanımızı “bənövşə ləçəklərinə bənzədir”:

Deyin bənövşələr tez açılınsınlar,
Gözlərim saraldı, yaz gözləməkdən.
Baxına – baxına qalib gözlərim,
Kolların dibində naz gözləməkdən.
(“Bənövşə həsrəti”.)

Şairin şeirlərində təbiətin müdrikliyinə heyranlıq və pərəstiş var. Çiçək təbəssümü, çay qjiltısı, bulud karvanı təbiətə olan sonsuz doğmalıqdan irəli gəlir. Çünki bu şeirlərə təbiətin səsinədən çox onun ətri hopub. Bu səsin və ətrin mövsümi çalarları insan ömrünün fəsillərində öz əksini tapır. Özünü ana təbiətin bir parçası, zərrəsi hesab edən şairə təbiət öz sirrini etibar edir. Məhz poeziya da şair və təbiət arasında vəhdətdən, inamdan yaranır. Bulağı, cığırı, çiçəyi, göyqurşağını, yamacı, dağı insaniləşdirən şair poetik istedadına arxlanaraq fikir və obrazlar arasında əlaqəni möhkəmləndirərək əsl sənətkar təxəyyülü yaradır:

A kövrək ürəkli, süslü bənövşə,
Könlümə od saldın gizli, bənövşə.

biətlə vəhdət birliyi nəticə etibarilə xalqla birliyin ifadəsi kimi mənalanır.

Ətirli yellər əsər,
Bahar yaşıl torpaqdı.
Göy üzündə gülümsər
Bahar güllü budaqdı.
Naxışına sal nəzər,
Çəmən xalçaya bənzər.
Bir gündə min dağ bəzər,
Bahar elə qoçaqdı!

(“Bahar”.)

Ustad sənətkarın poeziyasında məcazlar, müqayisələr, bədii ümumiləşdirmələr tamamilə yenidir, yüksək bədii təxəyyülün məhsulu kimi yadda qalır. Şairin ədəbi yaradıcılığının əsas uğuru da məhz onun bədii dilinin anlaşıqlı, cilalanmış, sadə xalq dilində olmasıdır. O öz poeziyası ilə həyatın dərin qatlarına enməyi bacaran böyük sənətkar kimi qələmə aldığı obrazların mənəvi dünyasını, onun psixologiyasını, hiss və həyəcanını, duyğu və düşüncələrini poetik bir dildə mənalandırmağı bacarmışdır. İctimai – siyasi mətləblərdən xəbər verən, möhtəşəm xarakterli obrazlar yaradan bu nadir istedad sahibi müasir poeziya aləmində öz adını əbədiləşdirə bilmişdir.